

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ KAPSAMINDA ÇEVRESEL ZARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ: MEVCUT SUÇLAR VE GENİŞLEME İHTİMALİ

ASSESSMENT OF ENVIRONMENTAL HARM WITHIN THE SCOPE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT: EXISTING CRIMES AND THE POSSIBILITY OF EXPANSION

Arş. Gör. Beyza Gürleyen*

ÖZ

Barış ve güvenlik, yalnızca devletler arasındaki silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ya da önlenmesiyle sınırlı bir kavram değildir. Gerçek ve sürdürülebilir bir barış, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine etkin biçimde erişebildiği, insan onuruna saygı gösterilen, adaletin sağlandığı ve yaşam koşullarının asgari insani standartların üzerinde olduğu bir düzlemde mümkün olabilir. Bu bağlamda, güvenlik olgusu günümüzde çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren artan çevresel tehditler, güvenlik kavramının yalnızca askeri tehditler ya da sınır ötesi silahlı saldırılarla sınırlı tutulamayacağını açıkça ortaya koymuştur. Doğal kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, ormansızlaşma, okyanusların kirlenmesi ve çeşitli ekolojik krizler yalnızca çevresel bir mesele değil, aynı zamanda doğrudan ya da dolaylı olarak bireylerin ve toplumların refahını, toplumsal istikrarı ve hatta devletlerin varlığını tehdit eden çok yönlü güvenlik sorunlarıdır. Çevresel tahribat, temel ihtiyaçların karşılanmasını engelleyen bir unsur haline gelmiştir. Su ve gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkiler, geçim kaynaklarının yok olması, iklim koşullarına bağlı göç hareketleri ve doğal afetlerin sıklığında yaşanan artış, yalnızca çevre hukuku veya kalkınma politikaları ile değil, aynı zamanda barış, insan hakları ve güvenlik ekseninde de ele alınması gereken bir sorunsal doğurmaktadır. Bu bağlamda, çevresel zararın yalnızca ekosistemlere değil, aynı zamanda toplum yapısına, devlet mekanizmalarına ve uluslararası düzenin istikrarına yönelik ciddi etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kuraklık, kıtlık ve aşırı iklim olaylarının neden olduğu zorunlu göç hareketleri, çatışma riskini artırmakta ve sınır ötesi güvenlik tehditlerini gündeme getirmektedir. Çevresel sorunların insan eliyle yaratılması ve önlenabilir nitelikte olması ise bu tehditlerin cezai sorumluluk yönüyle ele alınmasını da gerektirmektedir. Bu kapsamda çalışma, çevresel zararların cezasız kalmasının önüne geçilmesi amacıyla Uluslararası Ceza Mahkemesinin mevcut suçları çerçevesinde çevresel zararların değerlendirilmesi ve yeni bir suç tipi olarak ekokırımın ele alınmasını içermektedir. Nihai hedef, çevresel yıkımın yalnızca çevresel değil, aynı zamanda cezai ve insani bir mesele olarak tanınmasını sağlamak ve böylece barış ve güvenliğin sürdürülebilirliğine katkı sunmaktır..

Anahtar Kelimeler: Soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, saldırı suçu, ekokırım.

* Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuk Bölümü Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı.

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi.

0000-0001-7737-5917 beyzagurleyen@erciyes.edu.tr

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

Peace and security are no longer concepts confined to the cessation or prevention of armed conflicts between states. True and sustainable peace can only be achieved where individuals have effective access to fundamental rights and freedoms, human dignity is respected, justice is upheld, and living conditions meet humane standards. In today's world, the concept of security has evolved into a multidimensional phenomenon. Since the late 20th century, growing environmental threats have made it clear that security cannot be limited to military concerns. Issues such as the depletion of natural resources, climate change, biodiversity loss, deforestation, ocean pollution, and other ecological crises are not only environmental problems—they also present significant security challenges. These phenomena undermine access to basic needs, such as clean water and food, disrupt livelihoods, intensify climate-induced migration, and increase the frequency of natural disasters. As a result, they pose threats to social stability, economic resilience, and even the survival of states. Environmental degradation contributes to conflict risks and cross-border instability, especially through forced migration triggered by droughts, famine, and extreme weather events. Given that many environmental problems are human-induced and preventable, they must also be addressed through frameworks of criminal accountability. This study examines how environmental harm is currently addressed within the framework of the International Criminal Court (ICC). It evaluates whether existing crime categories under the ICC can accommodate serious environmental damage and also considers the emerging concept of ecocide as a potential new crime. The study identifies legal and institutional shortcomings of the current system and argues for stronger accountability mechanisms to ensure environmental destruction is treated not only as an ecological issue but also as a matter of international criminal and humanitarian concern—essential to sustaining global peace and security.

Keywords: Genocide, crimes against humanity, war crimes, crime of aggression, ecocide.

GİRİŞ

Barış ve güvenlik durumu yalnızca silahlı çatışmaların yokluğunda sağlanmaz. Aynı zamanda insani değerlere saygının en üst düzeyde gerçekleştirilebileceği bir ortamın varlığını gerektirir. Barışın devamlılığının sağlanması açısından güvenlik algısı tehditle ilişkilendirilirken önemli çevre sorunlarındaki artış Soğuk Savaş sonrası güvenlik algısını askeri olmayan tehditleri içerecek şekilde genişletmiştir. Çevreye verilen zarar, çevresel kaynakların azalması veya niteliğinin bozulmasıyla sınır aşan bir nitelik taşıyarak küresel bir sorun meydana getirmekte ve dolayısıyla çevrenin korunmasında tüm uluslararası toplumun ortak faydası bulunmaktadır. Çevresel zararlardan bireyden devlete kadar tüm uluslararası toplum etkilenirken bu aktörlerin refahını etkileyen ve çeşitli açılardan onları tehdit eden bir durum ortaya çıkmaktadır. Tehdidin yöneldiği nesnedeki değişime bağlı olarak çevre sorunlarının değerlendirilmesi de farklılaşır ve politikalar buna göre belirlenir.

Devletleri tehdit eden çevre sorunlarından kıtlık, kuraklık, aşırı hava olayları gibi çevresel bozulmalar, devletlerin halklarına insan hakları temelinde kimi hizmetleri sunamamasına sebep olabilmektedir. Buzulların erimesiyle deniz seviyesinin yükselmesi, küçük ada devletlerinin ve kıyı devletlerinin sular altında kalması tehlikesini oluşturmaktadır. Bu sorun ilgili devletler için bir var oluş problemini ortaya çıkarırken ülke halklarının başka ülkelere göç etmesine sebep olmaktadır. Buzulların erimesi aynı zamanda Arktik Bölgesi'nde kaynaklara erişimi kolaylaştırırken, Bölge'de çeşitli anlaşmazlıklara zemin oluşturmakta ve Bölge'deki gerilimin uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebileceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası çevre hukukunun ilkeleri arasında sayılan sürdürülebilir kalkınma ise *Ortak Geleceğimiz Raporu*'nda sürdürülebilir kalkınmanın temelinde barış ve güvenlik kavramlarının yer aldığı belirtilerek kaynaklara erişim, yetersiz kalkınma politikaları, uluslararası ekonomideki olumsuz eğilimler ile çevre ve güvenlik arasındaki karşılıklı etkileşime işaret etmektedir.¹ Çevreye verilen zararlarla bireyler de suya, gıdaya erişememe, göçe zorlanma gibi bireylerin refahlarını etkileyen çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır.² Çevresel zararlar, bütün bir uluslararası toplumu etkileyen sonuçlara ve barış ve güvenliğe karşı çeşitli yönlerden tehdit içeren bir yapıya sahiptir. Ancak unutulmamalıdır ki çevresel zararların ortaya çıkmasında çevrenin tahribi rol oynarken bu tahribi de insanoğlu gerçekleştirmektedir.

Uluslararası hukukta, dünyada meydana gelen zulümler için bireysel sorumluluk sağlanması uluslararası ceza hukukunun gelişimiyle mümkün olmuştur. Uluslararası suçlarla mücadelede uluslararası emsal teşkil edecek adaleti sağlamak, insanlığın vicdanını yaralayan suçların mağduru olmuş kişilerin uğramış olduğu zararı giderebilmek, benzeri suçlardan gelecek nesilleri kurtarmak şeklinde caydırıcılığı oluşturmak, bu tip suçların cezasız kalmayacağı

¹ UN Secretary General ve World Commission on Environment and Development, "Report of the World Commission on Environment and Development: note / by the Secretary-General. UNGA A/42/427 (Our Common Future)", 04 Ağustos 1987 Chapter 11: Peace, Security, Development, and the Environment.

² Intergovernmental Panel on Climate Change, "Summary for policymakers. In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change", Cambridge University Press, 2014, 20.

inancını yerleştirmek uluslararası ceza hukukunun görevidir.³ Nitekim çevrenin korunmasıyla gelecek nesillerin de hakları gözetilmeye çalışılırken çevre sorunlarının uluslararası toplumun mağduriyetine yol açması nedeniyle bu sorunlar uluslararası ceza hukuku kapsamına alınabilir. Çevre tahribatının geri dönülemez zararlar ortaya çıkarması sebebiyle çevresel zararlara karşı caydırıcılığı sağlayarak hem gelecek nesillerin haklarını koruyabilir hem de uluslararası toplumun mağduriyetini de engelleyebiliriz

Uluslararası ceza hukuku yukarıda bahsettiğimiz kapsamda, insanlığın barış ve güvenliğine karşı işlenen suçlar, barışa karşı suçlar ve uluslararası toplumun vicdanını yaralayacak ciddiyetteki suçları konu edinirken, Roma Statüsü uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen en ağır suçlarla ilgili yargılama yetkisini içerir.⁴ Bu bağlamda, çevresel zararların Roma Statüsü'nde tanımlı en ağır suçlar kapsamında suç olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve ekokırım kavramının Roma Statüsü'ne ayrı bir suç olarak eklenmesi yoluyla Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) yetkisinin genişletilip genişletilemeyeceği, bu çalışmanın temel sorularını oluşturmaktadır.

Çevre sorunları ve uluslararası ceza hukukunun kesiştiği noktalar göz önünde bulundurularak bu çalışmada UCM'nin, çevrenin tahrip edildiği olaylarda ne kadar etkili olduğu ve olabileceği ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ilk ana başlık altında Mahkemenin yargı yetkisi altındaki suçlar açısından çevresel zararı nasıl ele aldığı, alabileceği incelenecektir. İkinci ana başlık altında ise çevresel zararları ortaya çıkartan faaliyetlerin Mahkemenin yargı yetkisi altında ekokırım başlığında ayrı bir suç tipi olarak düzenlenmesi önermesi tartışılacaktır. Son olarak çalışmaya ilişkin bir bütün olarak değerlendirmelere sonuç kısmında yer verilerek çalışma sonlandırılacaktır.

I. ÇEVRESEL ZARARLARDAN MEVCUT SORUMLULUK

UCM, Roma Statüsü'nün 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmesiyle birlikte sürekli görev yapan ilk uluslararası ceza yargı organı olmuştur. Mahkeme, esas olarak Roma Statüsü'ne taraf devletlerin topraklarında işlenen suçlar veya vatandaşları tarafından işlenen suçlar bakımından yargı yetkisine sahiptir. Bu yetki, ulusüstü olmaktan çok tamamlayıcılık ilkesine dayanır; yani esas sorumluluk öncelikle devletlere aittir ve UCM yalnızca ulusal yargı sistemlerinin etkisiz kaldığı durumlarda devreye girer.⁵

Mahkeme uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen en ağır suçlarla ilgili gerçek kişiler üzerinde yargılama yetkisine sahip olurken Roma Statüsü m. 5, Mahkemenin yargı yetkisi altındaki suçları düzenlemektedir.⁶ Maddeye göre soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu açısından Mahkeme yetkili olurken, bu suçlar kapsamında çevreye verilen zararın da Mahkemenin yargı yetkisi altında kovuşturulması mümkündür. Çevreye zarar veren

³ "UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), 17 July 1998 (Rome Statute)", Preamble.

⁴ "Rome Statute" art. 1.

⁵ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 5. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 335-36.

⁶ Yusuf Aksar, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 1. Baskı, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 68-69.

faaliyetlerin, yasaklanmış zarar kategorilerinde nasıl değerlendirileceği her ayrı suç başlığı altında değerlendirilecektir

A. SOYKIRIM AÇISINDAN ÇEVRE

Suçların suçu olarak adlandırılan⁷ ve ister barış zamanında ister silahlı çatışma zamanında olsun yasaklanmış olan soykırım, Roma Statüsü m. 6'da uluslararası bir suç olarak düzenlenirken maddede yer alan tanım, 1948 *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'nden (Soykırım Sözleşmesi)⁸ alınmıştır. Buna göre, "...ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen..." belirli eylemler soykırım suçu oluşturur. Maddede belirtilen sınırlı sayıdaki eylemlerden çevresel zarar ortaya çıkartılarak işlenebilecek en uygun eylem, "grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarının kasıtlı olarak uygulanması" şeklinde grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmaktır.⁹ Bu eylemle, belirli bir grubun yaşaması için zaruri olan yaşam koşullarını güçleştirerek yavaş yavaş grubun yok olması amaçlanırken, suçun oluşumu için netice aranmamaktadır.

Soykırım Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi ve güncellenmesini ele alan 1985 Whitaker Raporu; suç teşkil eden, ihmal sonucu tüm nüfusun varlığını tehdit eden çevreye yönelik eylemler olarak nükleer patlama, kimyasal silah kullanımı, ciddi kirlilik, asit yağmurları, yağmur ormanlarının tahribini örnek göstermiş ve bu tür eylemlerin Soykırım Sözleşmesi kapsamına alınmasını savunmuştur.¹⁰ Raporda aynı zamanda kültürel soykırımın da Soykırım Sözleşmesi kapsamına alınması savunulmuştur ki esasında kültürel soykırım ile çevre tahribatı arasında yakın bir ilişki vardır. Özellikle yerli halkların çevreleriyle olan yakın bağları temelinde çevrenin tahrip edilmesi, bu grupların kültürel olarak soykırıma uğramasına sebep olmaktadır.

Bu duruma örnek olarak, 1970'li yıllarda ulusötesi şirketleri petrol aramasını teşvik etmeye çalışan hükümet tarafından yerlerinden edilmeye çalışılan Ache Kızılderililerine karşı girilen ormanlık yerleşim alanları tahrip edilmesi verilebilmektedir. Söz konusu faaliyetlerin sonucunda Ache Kızılderililerinin yok olduğu düşünüldüğünün yanı sıra yerli halkların yaşadıkları bölgeyle olan bağları sebebiyle kültürlerinin yok olması gündeme gelebilmektedir.¹¹ Benzer olarak Irak'ın güneyinde Mezopotamya bataklıklarında yaşayan ve Bataklık Arapları olarak adlandırılan grup örnek verilebilmektedir. Bölgenin kendine has özelliklerine uyum sağlayarak kendi yaşam şekillerine sahip olan Bataklık Araplarının, 1990'lı yıllarda bataklıkların kurutulması politikasının izlenmesiyle nüfusları kayda değer bir şekilde azalmış ve göçe

⁷ ICTR, *Prosecutor v. Jean Kambanda*, ICTR-97-23-S (4 Eylül 1998) para. 16.

⁸ Milli, ırkı, dini, kütelleri kısmen veya tamamen imha suçunun «Getioide» önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin de katılmasının onanmasına dair Kanun, Kanun Numarası: 5630, Kabul Tarihi: 23.03.1950, Resmi Gazete: 29.03.1950/7469.

⁹ "Rome Statute" art. 6/2(c).

¹⁰ B. Whitaker, "Revised and Updated Report on the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", United Nations Economic and Social Council Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1985 para. 33.

¹¹ Peter Sharp, "Prospects for Environmental Liability in The International Criminal Court", *Virginia Environmental Law Journal* 18, 2 (1999): 234.

zorlanmışlardır.¹² Daha güncel bir örnek ise yerli halkın büyük bir bölümüne ev sahipliği yapan Brezilya yağmur ormanlarında Brezilya Eski Devlet Başkanı Bolsonaro'nun izlemiş olduğu politikayla yerli halkların arazileri üzerinde işgaller ile ormansızlaşma başlaması ve madencilik, tarım ve kalkınma planlarının geliştirilmesidir.¹³

Her ne kadar çevreyle bağlantılı olarak ağır yaşam koşullarına maruz bırakma eylemi eşleştirilebilse de soykırım suçu açısından esas önemli noktayı niyet unsuru oluşturmaktadır. Özel kastla işlenebilen bir suç olarak soykırım suçunun ayırt edici niteliği belli bir grubu yok etmektir.¹⁴ Ancak bu niyetin varlığını kanıtlamak, soykırım ile çevresel zararı ilişkilendirmede sürekli bir engel teşkil eden kalkınma argümanı nedeniyle zorluk taşımaktadır. Nitekim yukarıda verdiğimiz her üç örnekte de gerçekleştirilen faaliyetler kalkınma argümanı öne sürülerek gerekçelendirilmeye çalışılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel bozulmanın kabul edilebilir seviyesi olduğunun kabul edilmesiyle çevre ve kalkınma arasındaki karşılıklı ilişki de anlaşılmaktadır.¹⁵

B. İNSANLIĞA KARŞI ÇEVRE SUÇLARI

İnsanlığa karşı suçlar, Roma Statüsü m. 7'de ilk defa bağımsız bir suç olarak düzenlenirken silahlı çatışma ya da barış zamanında işlenmesi açısından bir fark taşımamaktadır. Statü'de yer verilen düzenlemeye göre insanlığa karşı suçlar, "...herhangi bir sivil nüfusa yönelik yaygın veya sistematik bir saldırının parçası"¹⁶ ve saldırı hakkında bilgi sahibi olarak Statü'de belirtilen eylemlerin işlenmesiyle meydana gelmektedir. İnsanlığa karşı bir suç oluşması için üç şartın varlığı aranıyor görünmektedir. Buna göre, herhangi bir sivil nüfusa yönelik saldırı, yaygın veya sistematik eylem ve bu eylemin m. 7/1 kapsamı içerisine girmesi gerekmektedir. Eylemlerin herhangi bir sivil nüfusa karşı gerçekleştirilmesi, soykırım suçundaki özel kastı bünyesinde barındırmaması sayesinde daha kapsayıcı bir nitelik arz etmektedir. Bu sayede soykırım suçunda aranan eşğin altında kalabilecek çevresel eylemlerin birçoğu insanlığa karşı suçlar altında değerlendirilebilecektir.¹⁷ Diğer taraftan gerçekleştirilen eylemlerin yaygın veya sistematik bir şekilde bilerek gerçekleştirilmesi gerekliliği, devlet veya örgüt politikası uyarınca yani planlanan, organize edilen bir saldırı olarak birden fazla kez işlenmesini gerektirmektedir. Çevresel zararı meydana getiren eylemler çoğunlukla tek seferlik eylemler olması sebebiyle bu kapsama girmesi zor görünse de olayların seyri, sonuçların farkında olunmasına izin vermektedir.¹⁸

¹² "Yok olmanın eşğinde: Bataklik Arapları", erişim 06 Haziran 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/yok-olmanin-esiginde-bataklik-araplari/2160922>.

¹³ Ceren Uysal Oğuz ve Canan Kışlalıoğlu, "Bolsonaro Döneminde Brezilya'nın Amazonlar Politikası", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 5, 1 (2022): 57-72; Baba Umar, "Brazil's Bolsonaro Sued at ICC for 'Genocide', 'Ecocide'", *Brazil's Bolsonaro sued at ICC for "genocide", "ecocide"*, erişim 06 Haziran 2023, https://www.trtworld.com/americas/Baba_Umar;_Brazil_indigenous_group_accuses_Bolsonaro_of_'genocide'_and_'ecocide'_|_The_Independent, erişim 06 Haziran 2023, <https://www.independent.co.uk/climate-change/brazil-indigenous-icc-bolsonaro-genocide-b1900078.html>.

¹⁴ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 510-11.

¹⁵ UN Secretary General ve World Commission on Environment and Development, "Our Common Future".

¹⁶ "Rome Statute" art. 7/1.

¹⁷ Aksar, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 257.

¹⁸ Sharp, "Prospects for Environmental Liability", 239.

İnsanlığa karşı suçun oluşması için gerekli olan diğer unsur, eylemlerin m. 7/1 kapsamına girmesidir. Roma Statüsü m. 7/1 içerisinde sayılan eylemlerden toplu yok etmenin,¹⁹ nüfusun zorla nakledilmesinin ya da sürgünün,²⁰ zulmün²¹ ve insanlık dışı hareketlerin²² çevresel zararlar aracılığıyla işlenebileceği kabul edilmektedir. Ache Kızılderililerine, Bataklik Araplarına karşı yapılan eylemler ile Brezilya hükümetinin politikalarını da bu eylemler altında değerlendirebiliriz. Ayrıca, Myanmar’da yaşayan Rohingya Müslümanlarına karşı diğer sistematik davranışların yanı sıra çevresel zarar oluşturacak şekilde tarım arazilerinin, ekinlerin ve köylerin sistematik olarak yakılmasını örnekler arasında sayabiliriz. Bu olayı toplu ölüm açısından değerlendirdiğimizde, suçun unsurlarını karşıladığını kabul edebiliriz. Myanmar askerlerinin, köylerin yakılması ve çevre tahribatı eylemleri sonucunda en azından bir kişinin ölümünün gerçekleşebileceğini bilmesi, insanlığa karşı suçun manevi unsurunu karşılamaktadır. Eylemlerin yalnızca Rohingya Müslümanlarının yerleşim alanlarında, bir devlet politikası olarak işlenmesi sistematik ve yaygın davranışa işaret etmektedir.²³

Myanmar Hükümeti tarafından gerçekleştirilen eylemlerden dolayı ayrımcılığa uğradıkları ölçüde de bu eylemlerin gerçekleştirilmesini zulüm²⁴ içerisinde değerlendirebiliriz. Ayrıca, canlarını kurtarmak amacıyla Bangladeş’e göç eden Rohingya halkına karşı nüfusun zorla nakli veya sürgün eylemi gerçekleştirilmiş diyebiliriz. Nüfusun zorla nakli veya sürgün için başka bir örnek, Kamboçya’daki arazi gaspıdır.²⁵ Ekilebilir arazilerin, arazi sahiplerinden zorla alınarak özel şirketlere “Ekonomik Arazi İmtiyazları” altında kiralanmasında çevreye karşı eylemler, arazilerin yakılması ve toprak tahribatı şeklinde ortaya çıkmaktadır. 2015 yılında UCM Savcısına bildirilen bu durumun etkileri, Savcılığın 2016’da yayınladığı Politika Belgesinde görülmekle birlikte Savcılık, çevrenin tahrip edilmesi, doğal kaynakların hukuka aykırı bir şekilde sömürülmesi ve toprağın mülksüzleştirilmesi yoluyla işlenen ya da sonuçlanan suçlara ağırlık verdiğini belirtmiştir.²⁶

C. SALDIRI SUÇU VE ÇEVRE

Saldırı suçu, Roma Statüsü m. 8 bis’te düzenlenmiştir. Buna göre, “bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri, ağırlığı ve boyutu itibarıyla Birleşmiş Milletler Şartı’nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrası” saldırı suçunu oluşturur.²⁷ Bu ifadeyle suçun yalnızca fiilin gerçekleştirilmesi değil, aynı zamanda bu eylemin

¹⁹ “Rome Statute” art. 7/1(b).

²⁰ “Rome Statute” art. 7/1(d).

²¹ “Rome Statute” art. 7/1(h).

²² “Rome Statute” art. 7/1(k).

²³ Jessica Durney, “Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes against Humanity under the International Criminal Court”, *Hastings Environmental Law Journal* 24, sy 2 (2018): 426.

²⁴ “Zulüm”, bir grubun veya topluluğun kimliği nedeniyle uluslararası hukuka aykırı olarak temel haklardan kasıtlı ve ağır bir şekilde mahrum bırakılması anlamına gelir” (“Rome Statute” art. 7/2(g)).

²⁵ Durney, “Crafting a Standard”, 427 vd.

²⁶ Office of the Prosecutor, “Policy Paper on Case Selection and Prioritisation”, 15 Eylül 2016, <https://www.icc-cpi.int/news/policy-paper-case-selection-and-prioritisation> para. 41.

²⁷ “Rome Statute” art. 8bis/1.

planlanması, hazırlanması veya başlatılması gibi süreçlerinin de suçun unsuru olduğu açıkça belirtilmiştir.²⁸

Fail açısından aranan temel özellik, liderlik gereksinimidir. Saldırı suçu, bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kişi tarafından işlenebilecek özgü (mahsus) bir suç olarak kabul edilmektedir.²⁹ Bu nedenle genellikle devletin üst düzey yöneticileri ve karar alma yetkisine sahip siyasi makamları tarafından işlenebileceği belirtilmektedir.³⁰ Diğer yandan, sonuçları ne kadar yıkıcı olursa olsun, devletle yapısal bir bağlantısı bulunmayan özel kişilerin saldırı suçunu işleyemeyeceği yönünde görüşler bulunsun da³¹ bazı değerlendirmelerde, özel ekonomik aktörler ya da dini liderlerin bir devletin politikalarını veya askeri hareketlerini etkileyebilecek güçte olmaları halinde, Roma Statüsü'nde yer alan saldırı suçu tanımının bu kişileri mutlak olarak kapsam dışı bırakmadığı da ifade edilmektedir.³² Bu bağlamda, çevresel zararın saldırı suçu kapsamında değerlendirilebilmesi açısından da failin bu niteliklere sahip olması önem taşımaktadır. Yani çevreye yönelik geniş çaplı ve ciddi zararların, bir devletin yetkili organları tarafından planlanan veya icra edilen saldırı sürecinin parçası olarak gerçekleştirilmesi durumunda saldırı suçu kapsamında yargılanabilmesi mümkün görünmektedir.

Diğer yandan, suçun gerçekleşebilmesi için saldırı eyleminin belirli bir ağırlık eşiğine ulaşmış olması gerekir. Asgari ağırlık eşiğinin tespiti için saldırı fiilinin karakteri, ciddiyeti ve boyutu birlikte ve bütüncül şekilde değerlendirilmelidir.³³ Saldırının karakteri, fiilin niteliği ve saldırıya yol açan koşullar bağlamında, uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırılık taşıyıp taşımadığına göre değerlendirilir. Ağırlık unsuru, fiilin doğurduğu sonuçların ciddiyeti yönünden diğer bir deyişle can kayıpları, altyapı yıkımı, siviller üzerindeki etkisi veya çevresel tahribat gibi yönlerden ele alınır. Boyut ise saldırının fiziksel büyüklüğünü ifade eder; harekate katılan asker veya araç sayısı, kullanılan silah ve mühimmatın türü, saldırının süresi ve coğrafi kapsamı gibi ölçütler dikkate alınır.³⁴ Bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, eylemin Birleşmiş Milletler Şartı'nın güç kullanma yasağını açıkça ihlal edip etmediği belirlenebilir. Bu çerçevede, saldırının ağırlık ve boyut unsurları arttıkça, yol açtığı çevresel zararın da yalnızca ikincil bir sonuç olarak değil, uluslararası ceza hukuku açısından dikkate değer bir boyut kazanması mümkündür.

Maddenin ikinci fıkrasında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3314 (1974) sayılı Saldırının Tanımı kararına atıf yapılmıştır. Bu karar doğrultusunda tanımlanan eylemler Statü kapsamına dahil edilerek bağlayıcı hale getirilmiştir. Sayılan eylemler arasında, bir devletin ülkesinin bombalanması veya ülkesine karşı herhangi bir silah kullanılması yer alır.

²⁸ Aksar, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 266.

²⁹ Olgun Değirmenci ve Ali Mavuş, *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*, 1. Baskı (Seçkin Yayıncılık, 2016), 152.

³⁰ Darryl Robinson vd., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 5. bs (Cambridge University Press, 2024), 290

³¹ Robinson vd., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 290-91.

³² Claus Kreß ve Stefan Barriga, ed., "The Specificity of the Crime of Aggression", içinde *The Crime of Aggression*, kitap editörü Astrid Reisinger Coracini ve Pål Wrangé, 1. bs (Cambridge University Press, 2017), 311.

³³ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 569.

³⁴ Değirmenci ve Mavuş, *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*, 160.

Bu tür eylemlerde kullanılan silahların türü (örneğin fosfor bombası, nükleer veya kimyasal silahlar) ve hedef alınan bölgeler (ormanlık alanlar, tarım arazileri, barajlar vb.) dikkate alındığında, çevresel zarar yalnızca “sonuç” değil, saldırı fiilinin “araçlarından” biri haline gelebilir.

35

Son olarak, saldırı suçu kasıtlı bir suç tipidir. Failin kastı, saldırının tüm objektif unsurlarını kapsamalıdır. Doğrudan kast, failin hem saldırgan bir savaşın söz konusu olduğunu hem de bu savaşın doğuracağı sonuçları bildiğini gösterir.³⁶ Eğer fail, saldırının çevresel etkilerini öngörmesine rağmen bu sonuçları bilerek ve isteyerek kabul etmişse saldırı suçu yalnızca insani kayıplar açısından değil, aynı zamanda ciddi çevresel yıkım açısından da değerlendirilmelidir. Çevrenin bilerek tahrip edilmesi, doğrudan kast unsurunun ağırlığını artıran bir etki yaratabilir.

D. ÇEVRESEL SAVAŞ SUÇLARI

Roma Statüsü kapsamında çevresel zarara ilişkin tek düzenlemeye savaş suçları altında m. 8/2(b):iv’te yer verilmiştir. Çevreye zarar verilmesi, Roma Statüsü’nün hazırlanmasından önce *Çevresel Modifikasyon Tekniklerinin Askeri veya Diğer Saldırgan Amaçlarla Kullanılmasının Yasaklanmasına Dair Sözleşme* (ENMOD)³⁷ ile 1949 *Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I*’de³⁸ yasaklanmıştır. Roma Statüsü’nde yer alan madde metni büyük ölçüde Ek Protokol I’de kullanılan ifadelerle benzerlik göstermektedir.

Roma Statüsü m. 8/2(b):iv, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında çevreye verilen zararı, “bir saldırının, sivillerin tesadüfi can kaybına veya yaralanmasına veya sivil nesnelerin zarar görmesine veya doğal çevreye, beklenen somut ve doğrudan genel askeri avantaja kıyasla açıkça aşırı olacak şekilde yaygın, uzun vadeli ve ciddi zarar vereceğini bilerek kasıtlı olarak başlatılması”³⁹ halinde savaş suçu olarak düzenlenmiştir. Maddede “veya” bağlacı kullanılarak doğal çevreye verilen zararın bireysel cezai sorumluluğu doğurmasına tek başına izin verilmektedir. Ancak maddenin yüksek bir zarar eşiği belirlemesi, suçun maddi unsurunun belirsizlikler taşıması ve manevi unsurunun subjektif olması ile çevreye verilen zararın askeri hedeflere göre ikincil öneme sahip olması dolayısıyla madde ciddi sınırlamalara sahiptir.⁴⁰

Maddede, doğal çevreye yaygın, uzun vadeli ve ciddi zarar veren bir saldırının gerçekleşmesi aranmaktadır. Çevreye verilen zararda aranan niteliklerin birlikte gerçekleşmesi beklendiğinden suçun oluşması için gereken zarar eşiği son derece yüksektir. Diğer yandan zararda aranan özelliklere ilişkin Roma Statüsü’nde herhangi bir tanım yapılmamıştır. Tam olarak hangi

³⁵ “Rome Statute” art. 8bis/2(b); Yeter Tabur ve Erdi Şafak, “Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy 1 (17 Temmuz 2023): 105.

³⁶ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 569.

³⁷ “UN General Assembly, Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques, New York, 10 December 1976”.

³⁸ “International Committee of the Red Cross (ICRC), Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977”, art. 35/3 and 55.

³⁹ “Rome Statute” art. 8/2(b):iv.

⁴⁰ Ekrem Yılmaz, “Çevrenin Uluslararası Ceza Hukuku Bağlamında Korunması” (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2025), 44-48.

sürenin uzun kabul edildiği, yaygın ve ciddi olandan ne anlaşılması gerektiği belirsizdir. ENMOD müzakere kayıtlarında yaygın, uzun süreli, ciddi terimlerinin nasıl yorumlanacağına ilişkin bir belirlemeye yer verilmiştir. Buna göre yaygından, birkaç yüz kilometrekarelik bir alanın kapsanması; uzun vadeliden, aylarca veya yaklaşık bir mevsim boyunca devam eden zararın varlığı; ciddiden, insan hayatına, doğal ve ekonomik kaynaklara veya diğer varlıklara yönelik ciddi veya önemli bozulma veya zararı içermesi anlaşılmalıdır. Ancak bu yorumlama, müzakere kayıtlarında belirtildiği üzere yalnızca ENMOD'a özgü olup Roma Statüsü için uygulanamaz.⁴¹ Ek Protokol I'in yorumu içerisinde ise sadece uzun vadeliye dair bir açıklamada bulunulurken, terimden on yılların anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴²

Suçun tanımında yer alan belirsizlik, UCM Başkanı tarafından yapılacak yorum ile aşılmalıdır. Ancak suçun tanımı dar anlamda yorumlanmalı ve kıyas yapılmamalıdır.⁴³ Bu durum terimlerin yorumlanmasındaki zorlukla birleşince maddenin uygulanabilirliğini tehlikeye atmaktadır. Nitekim, çevreye verilen zarara, mekânsal ve zamansal sınırlama getirilmeye çalışılmakta olup çevresel zararların bu tür sınırlandırmalara tabii tutulamayacağı gözden kaçırılmaktadır.⁴⁴ Ayrıca, çevresel zararların ölçümünde yer alan bilimsel zorluk, terimlerin yorumlanmasında diğer bir engeli oluşturmaktadır. Körfez Savaşı'nda, Irak askeri birliklerinin Kuveyt'ten çekilirken petrol kuyularını ateşe vermesinin uzun vadeli çevresel sonuçlarını tespit edebilmek kolay olmamıştır.⁴⁵ Bir saldırının neden olduğu zarar güvenilir bir şekilde ölçülemiyorsa, saldırı ne kadar korkunç görünse de kanunilik ilkesi gereği muhtemelen failin beraat etmesini gerektirecektir. Çünkü, suçun tanımında yer alan belirsizlik, sanığın lehine yorumlanmalıdır.⁴⁶

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) 1999'da Kosova'da yaşanmakta olan insani felaketi durdurmak için başlattığı hava harekâtında, hedeflerin çevresel sonuçları *Yugoslavya Federal Cumhuriyetine Yönelik NATO Bombardıman Harekâtını İncelemek üzere Kurulan Komite* tarafından saldırıların hukuka uygunluğunun analizinde göz önünde bulundurulmuştur.⁴⁷ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığına sunulan nihai raporda, kimyasal tesisler ve petrol tesisleri gibi endüstriyel tesislere yapılan saldırıların kirleticilerin salınımına sebep olduğu bildirilse de tam kapsamın bilinmemekte olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸ Komite,

⁴¹ "Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 December 1976.", erişim 07 Haziran 2023, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976/>, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976/understandings>.

⁴² Yves Sandoz, Christophe Swinarski ve Bruno Zimmermann, ed., *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (Geneva: International Committee of the Red Cross; Martinus Nijhoff Publishers, 1987), 664 para. 2136.

⁴³ "Rome Statute" art. 22/2.

⁴⁴ Mark A. Drumbl, "Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes", *Fordham International Law Journal* 22, sy 1 (1998): 128.

⁴⁵ Marc A. Ross, "Environmental Warfare and the Persian Gulf War: Possible Remedies to Combat Intentional Destruction of the Environment", *Penn State International Law Review* 10, sy 3 (1992): 522 vd.

⁴⁶ "Rome Statute" art. 22/2.

⁴⁷ Komite, NATO'nun eylemleri sonucunda çevresel zarar oluşup oluşmadığını Ek Protokol I'e göre değerlendirmiştir.

⁴⁸ "Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia | International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia", para. 14, erişim 28 Nisan 2025, <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>.

harekatın üzerinden yalnızca bir yıl geçtiği için çevresel zararlar açısından harekatın uzun vadeli etkileri hakkında değerlendirme yapmanın zor olacağını belirtmiştir.⁴⁹ Çevresel zararların ortaya çıkmasında eş zamanlı birden fazla neden söz konusu olabilmektedir. Bu durumun üzerinde duran Komite, NATO harekatının neden olduğu çevresel zararın boyutuna ilişkin alternatif ve doğrulanmış kaynakların bulunmamasına da dikkat çekmiştir.⁵⁰ Bilimsel değerlendirmelerin zorluğu ve dilsel belirsizlik NATO'nun eylemleri sonucunda çevresel zarar oluşumuna dair olumsuz değerlendirmelerde bulunulmasına sebebiyet vermiştir.

Çevreye yaygın, uzun vadeli ve ciddi zarar veren saldırının, *beklenen somut ve doğrudan genel askeri avantaja kıyasla açıkça aşırı olması* aranmaktadır. Madde, uluslararası insancıl hukukun orantılılık ve gereklilik ilkelerine dayanmaktadır. Bu durum, silahlı çatışmanın neden olduğu çevresel zararın değerlendirilmesinde ilk kez çevresel zarara karşı askeri avantajın dengelenmesini içerirken, zarara yönelik askeri bir ihtiyacın kanıtlanmasını gerektirmektedir.⁵¹ Ancak aranan orantılılık ilkesi için belirtilen ifadelerde, ne kadar askeri avantajın gerekli olduğu, kimin standardına göre hesaplanacağı ve açıkça aşırının ne anlama geldiğine dair belirsizlik taşımaktadır. Ne kadar askeri avantajın gerekli olduğuyla ilgili, hedef yeterince önemliyse çevre için daha büyük bir risk derecesi haklı gösterilebilir.⁵² Ancak bu durum aşırı derecede öznel yargılar içerebilirken esasında o anda makul bir komutanın ne yapacağı değerlendirilmelidir. Açıkça aşırı zararın değerlendirilmesinde ise geleneksel orantılılık kuralı ne tür bir çevresel zararın açıkça aşırı olarak kabul edileceğine dair herhangi somut bir belirleme içermemektedir.⁵³

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Nürnberg'deki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Askeri Mahkemesinde General Rendulic'in davası birtakım belirlemelerle çevresel zarar için aranan orantılılık ilkesinin bünyesinde barındırdığı sorulara ışık tutar gözükmektedir. General Rendulic Norveç'te uyguladığı yakıp yıkma faaliyetlerine ilişkin, askeri gerekliliğin, o sırada kendisine görünen askeri durumu göz önünde bulundurarak bunu yapmasını gerektirdiğini iddia etmiştir.⁵⁴ Kayıtlarda General'in eylemlerini gerektirecek askeri bir gereklilik olmadığına dair kanıtlar mevcut olsa da olayların geçmişe dönük olarak incelenmesinin mevcut sonucu destekleyebileceği, ABD Askeri Mahkemesince kabul edilmiştir.⁵⁵ ABD Askeri Mahkemesi, beklenen askeri avantajı, ilgili zamanda geçerli olan koşullarla ilgili olarak, sanığa o anda görüldüğü şekliyle değerlendirmiştir.⁵⁶ Bu durumda da esasında sanığın dürüstlüğüne inanılmaktadır.

⁴⁹ "Final Report to the Prosecutor" para. 17.

⁵⁰ "Final Report to the Prosecutor" para. 16-17.

⁵¹ Tara Smith, "Creating a framework for the prosecution of environmental crimes in international criminal law COMPANION TO INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: CRITICAL PERSPECTIVES, William Schabas, Yvonne McDermott, Niamh Hayes and Maria Varaki, eds., (2012).", *Ashgate Publishers*, 2011, 283.

⁵² "Final Report to the Prosecutor" para. 19.

⁵³ "Final Report to the Prosecutor" para. 20.

⁵⁴ The United Nations War Crimes Commission, "Law Reports of Trials of War Criminals Volume VIII", His Majesty's Stationery Office, 1949, 67, https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/lmlp/Law-Reports_Vol-8/Law-Reports_Vol-8.pdf.

⁵⁵ The United Nations War Crimes Commission, "Law Reports", 68.

⁵⁶ The United Nations War Crimes Commission, "Law Reports", 69. Aynı yönde bkz. "Final Report to the Prosecutor" para. 21.

Maddenin manevi unsuru açısından saldırganın, madde kapsamında çevresel zarar suçunu oluşturan üç unsuru bilmesi gerekmektedir. İlk olarak failin, saldırının yaygın, uzun vadeli ve ciddi zarara sebep olduğunu bilmesi gerekir. İkinci olarak, fail, meydana gelen çevresel zararın saldırı ile beklenen somut ve doğrudan genel askeri avantaja kıyasla az olacağını ve son olarak saldırının açıkça aşırı olacağını bilmelidir. Çevresel zarara sebebiyet vermek açısından sanığın sorumluluğunun doğması için maddenin manevi unsuruna ilişkin bu üç şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen saldırının yaygın, uzun vadeli ve ciddi çevresel zarara yol açtığını bilimsel yollardan dahi hesaplamak güç iken failin böyle bir neticeyi öngörmesi zordur. Ayrıca, saldırganın ortaya çıkacak çevresel zararı küçümsemiş olması muhtemeldir. Diğer yandan saldırgan askeri avantaja, çevresel zarara kıyasla çok önem vermiş olabilir. Hedefin askeri değeri o sırada geçerli olan koşullarla ilgili olarak dikkate alınması gerekirken, ilgili zamanda fail tarafından öngörülebilir olanla sınırlandırılmakta ve bu açıdan failin dürüstlüğüne inanılmaktadır.

Çevresel zararların soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu gibi mevcut suç tipleri kapsamında cezai bir okuma çerçevesinde kovuşturulması, UCM'nin yetkisi dahilinde olsa da bu suç tiplerinin maddi ve manevi unsurlarının çevresel zararları kapsamadaki işlevselliği sınırlıdır. Özellikle, çevresel zararların bu suçlar altında cezai okuma için gerekli maddi unsurları karşılaması genellikle spesifik koşullara bağlıdır, bu da kovuşturma kapsamını daraltabilir. Ayrıca, UCM'nin soruşturma ve kovuşturma kapasitesi, finansal kaynaklar ve çevresel zararların karmaşık doğasının kanıtlanmasındaki teknik zorluklar gibi pratik engellerle kısıtlanmaktadır. Bununla birlikte mevcut suç tipleri, özellikle savaş suçları gibi çevresel zararları açıkça kapsayan suçlarda, uluslararası çevre bilincini artırarak ve taraf devletlerin iç hukuk düzenlemelerini teşvik ederek dolaylı bir caydırıcılık sağlayabilir.

II. AYRI BİR ULUSLARARASI SUÇ ÖNERİSİ OLARAK “EKOKIRIM”

UCM, tek başına çevreye verilen zararı yalnızca savaş suçları altında ele alabilmektedir. Ancak bu durum yalnızca savaş zamanı mümkün olurken uluslararası olmayan silahlı çatışmalara da uygulanamamaktadır. Oysaki günümüzde bilimsel kanıtlar gezegensel sınırlara ulaştığımızı işaret etmektedir.⁵⁷ Uluslararası çevre hukuku, bilimsel olarak kanıtlanmasa dahi çevreye zarar verecek faaliyetlerde bulunulmaması yönünde gelişirken⁵⁸ halihazırda çevreye verilen geri dönülemez zararlar için uluslararası suç düzenlemesi eksik kalmaktadır.

Rusya ve Ukrayna arasında devam eden silahlı çatışmalar sırasında mühimmat depoları, kimya endüstrileri ve rafineri gibi askeri ve endüstriyel yapıların hedef alınması büyük ölçekli yangın ve patlamalara neden olurken havaya, toprağa, suya ve biyoçeşitliliğe ciddi derecede

⁵⁷ “Groundbreaking Study Quantifies Safe and Just Earth System Boundaries”, text, 31 Mayıs 2023, <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2023-05-31-groundbreaking-study-quantifies-safe-and-just-earth-system-boundaries.html>; “Scientists Say Planetary Boundaries Crossed | UNFCCC”, erişim 09 Haziran 2023, https://unfccc.int/news/scientists-say-planetary-boundaries-crossed?gclid=CjwKCAjw-IWkBhBTEiwA2exyO5-jNe4PiNXL-VOE7MgIHk_lfCf4YqoxD39YYNfOr-VvQG8wQBODBhoCzeEQAvD_BwE.

⁵⁸ UN General Assembly, “Rio Declaration on Environment and Development, A/CONF.151/26 (vol. I)”, 12 Ağustos 1992 Principle 15.

zarar veren bozulma ve kayıp oluşturmaktadır.⁵⁹ Ukrayna Savaşı, silahlı çatışma sırasında ortaya çıkan çevresel bozulmanın hesaplanmasına çalışılırken çevre suçu oluşturduğu ölçüde uluslararası hukukta hesap verilebilirliğine ilişkin önemli çalışmalar yapılmaktadır.⁶⁰ Ayrıca ekokırımın ayrı bir suç olarak kabul edilmesi açısından çalışmaların ve uluslararası eğilimin artmasında zemin oluşturduğu görülmektedir.⁶¹

A. KISA TARİHÇE

Vietnam Savaşını takiben ortaya çıkan ekokırım kavramı, Washington'daki Savaş ve Ulusal Sorumluluk Konferansı'nda Profesör Arthur W. Galston'un ekokırımın yasaklanması için yeni bir uluslararası anlaşma önermesiyle ilk kez kullanılmıştır. Kesin bir tanımı olmamakla birlikte kavram, insan, hayvan ve bitki yaşamı aleyhine coğrafi alanların ekolojisine zarar vermeyi veya yok etmeyi amaçlayan çeşitli yıkım ve tahribat eylemlerini ifade etmektedir.⁶²

1973 yılında Richard A. Falk, bir dergi makalesi için bir sözleşme önerisi olarak hazırladığı Uluslararası Ekokırım Suçu Sözleşmesi taslağını yayınlamıştır.⁶³ Bu çalışmayla hem doğrudan ekolojik suçları hem de yan kültürel ekokırımı ele alabilecek bir ekokırım yasası taslağı ortaya çıkmıştır. Çevresel zararın bilinçli ve bilinçsiz olarak verilebileceğinin kabul edilmesine rağmen, taslağın büyük bir kısmı öncelikle kasıtlı bir savaş suçu olarak ekokırımı odaklanmış, barış zamanı hükümlerini ortaya koymamıştır.⁶⁴

Çevreye karşı suçun bağımsız bir uluslararası suç olarak ele alınması için en kayda değer girişim, 1984-1996 yılları arasında İnsanlığın Barış ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanun taslağı çalışmalarında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından çevresel zararın m. 26 altında konu edildiği ayrı bir suç düzenlenmesidir.⁶⁵ Çevreye kasten ve ağır zarar vermesi durumunu düzenleyen m. 26, ekokırımın kasıt olmaksızın işlenen bir suç olması dolayısıyla eleştirilmiştir. Eleştiriler üzerine kaldırılan m. 26'dan sonra 1995 yılında "çevreye kasten zarar verme" konusuyla sınırlı olmak üzere yeni bir Çalışma Grubu kurulmasına karar verilmiştir.⁶⁶ Çalışma Grubunda yer alan Tomuschat tarafından yayınlanan çevreye karşı işlenen suçlar belgesi başlıklı raporda ekokırımın, ayrı ve müstakil bir hüküm olarak muhafaza edilmesi, insanlığa karşı

⁵⁹ United Nations Environment Programme, "The Environmental Impact of the Conflict in Ukraine A Preliminary Review", 2022; Deepak Rawtani vd., "Environmental Damages Due to War in Ukraine: A Perspective", *Science of The Total Environment* 850 (Aralık 2022): 157932; Paulo Pereira vd., "Russian-Ukrainian War Impacts the Total Environment", *Science of The Total Environment* 837 (Eylül 2022): 155865.

⁶⁰ Jonathan Watts ve Jonathan Watts Global environment editor, "The 'Silent Victim': Ukraine Counts War's Cost for Nature", World News, *The Guardian*, 20 Şubat 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/20/ukraine-war-cost-for-nature-russia>. Ayrıca bkz. Kutluhan Bozkurt, "Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, 2 (01 Ekim 2023): 209-28; Ceren Gürseler, "Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım", *İDEALKENT* 13, 37 (14 Kasım 2022): 1504-34.

⁶¹ "Ukraine Justice Conference Addresses Ecocide Law", Stop Ecocide International, 13 Mart 2023, <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/ukraine-justice-conference-addresses-ecocide-law>.

⁶² Anja Gauger vd., "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace", Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012, 5.

⁶³ Richard A Falk, "Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals", *Bulletin of Peace Proposals* 4, sy 1 (1973): 80-96, <https://www.jstor.org/stable/44480206>.

⁶⁴ Gauger vd., "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace", 5.

⁶⁵ Gauger vd., "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace", 9.

⁶⁶ Gauger vd., "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace", 10.

suçlar kapsamına alınması, savaş suçları hükmüne eklenmesini önerildiği bilinmektedir.⁶⁷ Sonuç olarak yukarıda da ele aldığımız şekliyle UCM kapsamında çevreye karşı suç, savaş suçları kapsamında ele alınmıştır.

2010 yılında İngiliz Avukat Polly Higgins'in ekokırım kavramına ilişkin yapmış olduğu “belirli bir bölgenin ekosistemlerinin, insan faaliyetleri veya diğer nedenlerle, o bölgenin sakinlerinin barış içinde yaşamalarını ciddi şekilde engelleyecek derecede geniş çaplı tahribata uğraması, zarar görmesi veya yok olması” tanımı,⁶⁸ ekokırımın uluslararası bir suç olarak tanınması çalışmalarını canlandırmıştır. Polly Higgins ve Jojo Mehta tarafından ekokırımın Roma Statüsü'nde beşinci uluslararası suç olması amacıyla 2017 yılında Stop Ecocide Foundation kurulmuştur.⁶⁹ Bu amaca ulaşmak için 2020 yılında Roma Statüsü'ne bir değişiklik olarak önerilecek ekokırım suçunun bir tanımını hazırlamak üzere Bağımsız Uzman Paneli (IEP) Stop Ecocide Foundation tarafından oluşturulmuştur.⁷⁰ IEP, 2021 yılında taslak hazırlama çalışmalarını tamamlamış ve m. 8ter şeklinde önerisini şekillendirmiştir.⁷¹ Önerilen maddenin 8/2(b):iv'ten farkı, barış zamanı dahil edilmiş olması ve çevresel zarar türlerinin ayrıntılı bir incelemesini sunarak dilini daha geniş tutmasıdır.⁷²

B. TASLAK EKOKIRIM MADDESİ

IEP'nin hazırladığı taslak maddenin birinci fıkrasında ekokırım, “çevreye ciddi ve yaygın veya uzun vadeli zarar verme ihtimalinin yüksek olduğunu bilerek işlenen hukuka aykırı ya da keyfi fiiller” olarak tanımlanmıştır.⁷³ Madde tanımı kaleme alınırken bir uzlaş sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Tanım ne Roma Statüsü ve Ek Protokol I'deki gibi kümülatif bir değerlendirmeye yüksek bir zarar eşiği öngörmüştür ne de ENMOD'daki gibi çevresel zararda aranan nitelikler açısından tek bir değerlendirme yapmıştır.

Roma Statüsü'ndeki terimlerin belirsizliği de taslak maddede giderilmeye çalışılarak ikinci fıkrada terimlerden ne anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre ciddi terimi, “insan yaşamı veya doğal, kültürel veya ekonomik kaynaklar üzerindeki ciddi etkiler de dahil olmak üzere, çevrenin herhangi bir unsurunda çok ciddi olumsuz değişiklikler, bozulma veya zarar içeren hasar” anlamına gelmektedir.⁷⁴ UCM'nin en ağır suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanması söz konusu olduğu için de çevresel zararın ciddi olması şart koşulmuştur. Yaygından anlaşılması gereken, “sınırlı bir coğrafi alanın ötesine geçen, eyalet sınırlarını aşan veya tüm bir ekosistemin veya

⁶⁷ Christian Tomuschat, “Crimes Against the Environment”, *Environmental Policy and Law* 26, sy 6 (1996): 242-43.

⁶⁸ Polly Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of Our Planet* (Shepherd-Walwyn, 2010), 67.

⁶⁹ “Who We Are”, Stop Ecocide International, erişim 08 Haziran 2023, <https://www.stopecocide.earth/who-we-are->

⁷⁰ “What We Do”, Stop Ecocide International, 08 Haziran 2023, <https://www.stopecocide.earth/what-we-do>.

⁷¹ “Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide Commentary and Core Text”, Stop Ecocide Foundation, Haziran 2021, <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d7479cf8e7e5461534dd07/1624721314430/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+revised+%281%29.pdf>.

⁷² Gizem Dursun Özdemir, “Ekokırım Suçu ve Bazı Değerlendirmeler”, *Terazi Hukuk Dergisi* 18, 203 (2023): 77.

⁷³ “...unlawful or wanton acts committed with knowledge that there is a substantial likelihood of severe and either widespread or long-term damage to the environment being caused by those acts.” (“Independent Expert Panel” 8ter/1.)

⁷⁴ “Independent Expert Panel” art. 8ter/2(b).

türün ya da çok sayıda insanın maruz kaldığı zarardır”.⁷⁵ Yapılan tanımda çevrenin mekânsal sınırlamalara tabii tutulamayacağı ve çevresel zararların sınır aşan yapısı dikkate alınmıştır. Uzun vadeli teriminin yorumlamalarında aylar ya da birkaç mevsim, on yıllar gibi bir süre öngörülürken, taslak maddede yapılan tanımlamada uzun vadeli terimiyle “*geri dönüşü olmayan veya makul bir süre içinde doğal iyileşme yoluyla telafi edilemeyen*” hasar belirtilmektedir.⁷⁶ Öngörülen makul süre, iyileşme süresi her durumun kendine özgü koşullarına bağlı olacakken suçun oluşumu için makul sürenin geçmesi beklenmeyecektir. Her halükârda, zararın geri döndürülemeyen uzun vadeli etkilere sahip olabileceğinin veya makul bir süre içinde telafi edilemeyeceğinin açık olduğu durumlarda suçun oluşumundan söz edilebilecektir.⁷⁷

Çevresel zararın suç sayılması için yalnızca zararın ciddi ve yaygın veya uzun vadeli olması aşırı kapsayıcı olabileceği endişesiyle taslak maddeye ayrıca bir zarar eşiği getirilmiştir. Çevreye verilecek ciddi ve yaygın veya uzun vadeli zarar eyleminin hukuka aykırı veya keyfi olması gerekmektedir. Ekokırım suçunun oluşumu için bu ikinci eşik, sürdürülebilir kalkınma temelinde sosyal ve ekonomik faydalar ile çevresel zararlar arasında denge bulunmasını amaçlamaktadır. Çevreye zarar veren eylemlerin çoğunun ulusal veya uluslararası hukuka uygunluğu göz önüne alındığında hukuka aykırı eylemlerin uygulama alanı sınırlı kaldığı gözlenmektedir.⁷⁸ Diğer taraftan çevresel zarar eylemlerinin keyfi olması, başka türlü yasal olan eylemler bakımından suç teşkil eden bir unsur oluşturmaktadır. Terim, “*öngörülen sosyal ve ekonomik faydalara kıyasla açıkça aşırı olabilecek zararları umursamazca göz ardı edilmesi*” anlamına gelmektedir.⁷⁹ Başka bir deyişle insan refahı hakkında şüpheli varsayımlara dayanan sosyal ve ekonomik faydaları dikkate almaktır. Bu açıdan çevre hukuku ilkelerini yansıtan orantılılık testi gibi görülebilmektedir.⁸⁰

Taslak madde kapsamında ekokırım suçunun faili yalnızca devlet yetkilileriyle sınırlı değildir. Çevre üzerinde önemli etkiler doğurabilecek karar ve uygulamaların arkasında bulunan şirket yöneticileri, yatırım kararlarını belirleyen özel aktörler gibi gerçek kişiler de fail olarak değerlendirilebilir.⁸¹ Mağdur açısından ise ekokırım suçunun mağduru yalnızca doğrudan çevresel zarara maruz kalan topluluklar veya ekosistemler değildir; çevre tahribatının sınır aşan ve uzun vadeli etkileri dikkate alındığında, bu suçtan bütün bir uluslararası toplum mağduriyet yaşamaktadır.⁸² Çevrenin korunması yalnızca ulusal değil, küresel bir sorumluluk olduğu için ekokırım çevresel bütünlüğü tehdit eden bir suç olarak uluslararası toplumun ortak çıkarlarına zarar verir. Bu bağlamda, mağdur kavramı yalnızca insanlarla sınırlı değildir; türler, ekosistemler ve gelecek nesilleri de kapsayacak şekilde genişletilmektedir.

⁷⁵ “Independent Expert Panel” art. 8ter/2(c).

⁷⁶ “Independent Expert Panel” art. 8ter/2(d).

⁷⁷ “Independent Expert Panel”.

⁷⁸ Serkan Köybaşı, “Ekokırım Suçunun Tanınması”, *BUHFD* 17, sy 210 (2022): 1070.

⁷⁹ “Independent Expert Panel” art. 8ter/2(a).

⁸⁰ “Independent Expert Panel”.

⁸¹ Tabur ve Şafak, “Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu”, 107; Durun Özdemir, “Ekokırım Suçu ve Bazı Değerlendirmeler”, 77; Aykut Çoban, “Ekosoykırım: Ekokırım ile Soykırımın İç İç Geçmesi”, içinde *Sosyo Ekolojik Bir Toplum İçin Ne Yapmalı*, ed. H Yurdanur (İmge, 2024), 250.

⁸² Köybaşı, “Ekokırım Suçunun Tanınması”, 1071-72.

Cezai sorumluluğun manevi unsuruna ilişkin Roma Statüsü m. 30 Mahkemenin yargı yetkisine tabi tüm suçlar için uygulanacak tek bir standart getirmiştir. Madde, aksi belirtilmedikçe suçun maddi unsurlarının kasten (*intent*) ve bilerek (*knowledge*) işlendiği zaman cezai sorumluluk doğacağını kabul etmektedir.⁸³ Taslak maddede, ekokırım suçunun maddi unsurları bilerek işlendiği zaman cezai sorumluluğun doğacağı kabul edilmiştir. Ancak Roma Statüsü'nde suçun "bilerek" işlenmesinden anlaşılanın⁸⁴ kapsamının dar olması dolayısıyla ekokırım suçunun oluşumu için yeterince kapsayıcılığı yakalayamamasından endişelenilerek farklı bir bilme anlayışı ortaya konulmuştur. Bağımsız uzmanlar, ekokırım suçunun çevreye ciddi ve yaygın ya da uzun vadeli zarar verme olasılığının yüksek olduğunun bilinmesini arayarak Roma Statüsü'nde beklenen bilme unsuruna ilişkin daha düşük bir yaklaşım benimsemiştir.⁸⁵

Sonuç olarak, ekokırım suçunun oluşabilmesi için failin çevreye ciddi ve yaygın veya uzun vadeli zarar verme ihtimalinin yüksek olduğunu bilerek hareket etmesi gerekir. Suçun maddi unsurunu, çevresel zararın ağırlığı ile bu zararın hukuka aykırı veya keyfi biçimde gerçekleştirilmesi oluşturur. Keyfilik unsuru, öngörülen sosyal veya ekonomik faydaya kıyasla açıkça orantısız zararın bilinçli şekilde göz ardı edilmesini ifade etmektedir. Failin yalnızca kamu görevlisi değil, çevresel etkileri yönetme konumundaki özel kişi de olabileceği; mağdurun ise yalnızca insanla sınırlı kalmayıp çevrenin kendisi olabileceği dikkate alındığında, bu suç tipi çevresel adaleti ceza hukuku yoluyla sağlama amacı taşımaktadır. Manevi unsur bakımından ise Roma Statüsü m. 30'dan farklı olarak doğrudan kast yerine zararın yüksek ihtimalle doğacağını bilme yeterli sayılmıştır.

C. EKOKIRIMI ULUSLARARASI SUÇ YAPMAK

Ekokırımı Roma Statüsü kapsamında beşinci uluslararası suç yapmak için Statü'nün değiştirilmesi gerekmektedir. Roma Statüsü'nde yapılacak değişikliklere ilişkin belirlemeler Statü'nün 121. maddesinde ortaya konmuştur. Buna göre ekokırımın UCM'nin yargı yetkisi kapsamında beşinci uluslararası suç yapmak için dört aşamalı bir sürecin gerçekleşmesi gerekmektedir.

İlk olarak Roma Statüsü'nü onaylayan herhangi bir devletin değişiklik teklifinde bulunması gerekmektedir.⁸⁶ Roma Statüsü'ne halihazırda 123 taraf devlet bulunurken, bu devletlerin içerisinde küçük ada devletleri de bulunmaktadır.⁸⁷ UCM Roma Statüsü'ne Taraf Devletler Meclisinin 18. Oturumunda Vanuatu temsilcisinin yaptığı açıklamada, iklim acil durumu dikkate alındığında Roma Statüsü'nde yapılacak bir değişiklik kimi ekokırım eylemlerinin suç

⁸³ "Rome Statute" art. 30/1.

⁸⁴ "...bir durumun var olduğunun veya olayların olağan akışı içinde bir sonucun meydana geleceğinin farkında olmak..." (Rome Statute art. 30/3).

⁸⁵ "Independent Expert Panel".

⁸⁶ "Rome Statute" art. 121/1.

⁸⁷ "The States Parties to the Rome Statute | International Criminal Court", erişim 09 Haziran 2023, <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>.

olarak sayılmasını gündeme getirmiştir.⁸⁸ Belirtmek gerekir ki bu bir değişiklik teklifi olmakla birlikte beşinci uluslararası suçun ortaya çıkması açısından önemli bir adım sayılabilir.

Teklif gerçekleştirildikten sonra, Taraf Devletler Meclisinin üç aydan az olmayan bir süreyi izleyen toplantısında hazır bulunan ve oy kullananların çoğunluğunun oyu ile önerinin ele alınıp alınmayacağı kararlaştırılmalıdır.⁸⁹

Roma Statüsü'nde ayrı bir uluslararası suç olarak ekokırımın kabul edilmesi için taraf devletlerin 2/3 çoğunluğunun değişiklikten yana olması gerekmektedir.⁹⁰ Bu çoğunluk şu anda 82 taraf devletin olumlu oy kullanmasına tekabül etmektedir.

Son olarak değişikliklerin yürürlüğe girebilmesi için onay ve kabul araçlarının BM Genel Sekreterine tevdi edilmesinin ardından 1 yıl geçmesi gerekmektedir.⁹¹ Burada yapılan değişiklikler yalnızca bu değişiklikleri kabul eden devletler bakımından bağlayıcılık kazanır. Her ne kadar Statü belirli koşullar altında taraf devletler için yargılama imkanı sunsa da evrensel yargı ilkesi bu değişiklikleri kabul etmeyen devletler açısından uygulama alanı bulmaz.⁹²

Statüde yapılacak değişikliklerle birlikte Statü'ye taraf devletler iç hukuklarında da bazı düzenlemelere gitmek zorunda kalacaklardır. Tamamlayıcılık ilkesi uyarınca esas sorumluluk taraf devletlere ait olduğundan bu yükümlülük yalnızca uluslararası düzeyde değil, ulusal düzeyde de etkili normlar ve yaptırımlar oluşturulmasını gerektirmektedir.

Diğer yandan, değişiklikleri kabul etmeyen devletler bakımından yeni hükümlerin uygulanması mümkün olmasa da Statü'ye taraf bir devletin topraklarında ya da vatandaşının başka bir yerde söz konusu suçu işlemesi halinde, ekokırım suçu taraf olmayan devletleri dolaylı biçimde etkileyebilir.⁹³ Bu yönüyle, söz konusu düzenlemenin belirli sınırlar dahilinde taraf olmayan devletler üzerinde de caydırıcı bir etkisinin olması mümkündür. Ancak bir başka ihtimalde Statüye taraf olmayan devletler açısından ekokırım suçunun failleri BM Güvenlik Konseyi'nin sevkıyla yargılanabilir, bu da siyasi engeller nedeniyle nadiren gerçekleşir.⁹⁴ Ayrıca, çevresel zararların kanıtlanmasındaki bilimsel ve teknik karmaşıklıklar ile UCM'nin sınırlı soruşturma ve kovuşturma kaynakları, ekokırım suçunun etkin uygulanmasını zorlaştırabilir.

SONUÇ

Çevresel zararlar dünyamız için büyük bir tehlike arz ediyor. Bir bütün olarak uluslararası toplumu etkileyen bu bozulma insan eliyle gerçekleşmektedir. Çevreye zarar veren eylemlerden dolayı uluslararası hukukta bireysel sorumluluğu ise UCM kapsamında sağlayabiliriz. Nitekim yalnızca günümüz dünyasını değil, gelecek nesilleri de etkileyen çevreye ciddi zarar

⁸⁸ "Government of the Republic of Vanuatu Statement by H. E. John H. Licht Ambassador of the Republic of Vanuatu to the European Union", General Debate of the 18th Session of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, Aralık 2019.

⁸⁹ "Rome Statute" art. 121/2.

⁹⁰ "Rome Statute" art. 121/3.

⁹¹ "Rome Statute" art. 121/5.

⁹² Robinson vd., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 300.

⁹³ "Rome Statute" art. 12.

⁹⁴ "Rome Statute" art. 13(b).

veren eylemlerin bir daha gerçekleştirilmemesi için caydırıcılığı sağlamak Mahkemenin yetkisi dahilinde kabul edilebilir niteliktedir.

Çevreye zarar veren eylemlerin bireysel cezai sorumluluk oluşturması halihazırda Roma Statüsü'nde kabul edilen suç tipleri açısından söz konusu olmaktadır. Yaptığımız incelemede Roma Statüsü kapsamındaki dört suç tipi açısından çeşitli şekillerde çevreye verilen zarardan bireysel cezai sorumluluk doğabilmektedir. Soykırım ve insanlığa karşı suç açısından insanlara yönelik gerçekleştirilen belirli eylemlerde araç olarak çevrenin kullanılması durumunda çevreye verilen zarardan sorumluluk doğar görünmektedir. Ancak bu durumun hem belirtilen suçlarda aranan birtakım özellikler hem de kalkınma temelinde öne sürülen argümanlar sebebiyle gerçekleşmesi zordur. Saldırı suçu açısından da çevreye verilen zarar doğrudan düzenlenmemekte olup ancak çevreye verilen zarar saldırı eyleminin neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Savaş suçları altında ayrı bir korumaya sahip olan çevreye karşı meydana gelen zarardan dolayı sorumluluk doğabilmektedir. Ancak bu durum yalnızca uluslararası silahlı çatışmalar zamanında mümkün olmaktadır. Diğer bir deyişle uluslararası olmayan silahlı çatışmalar sırasında ve de barış zamanında meydana gelen çevresel zarar oluşturan eylemleri dışlamaktadır. Ayrıca, savaş suçları altında düzenlenen çevresel zarar eşiği o kadar yüksektir ki sorumluluğa ilişkin daha bir emsal oluşmamıştır.

Doğal çevrenin sınırlarını zorladığımız ve kaynakları tükenme noktasına getirdiğimiz gerçeği, çevre sorunlarına yönelik yaklaşımı yalnızca teknik ve idari önlemlerle sınırlı olmaktan çıkararak hukuki ve etik bir boyuta taşımaktadır. İlk ortaya çıkışı silahlı çatışmalar sırasında doğal çevrenin tahribine yönelik olsa da ekokırım kavramı, günümüzde barış zamanında dahi meydana gelen ciddi çevresel zararları önlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu kavramın giderek daha fazla kabul görmesi, çevreye verilen zararların sadece çevresel değil, aynı zamanda insan hakları ve barışla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede yürütülen çalışmalar sonucunda, ekokırımın Roma Statüsü'ne beşinci uluslararası suç olarak eklenmesi hedeflenmiş ve 2021 yılında bu amaç doğrultusunda bir taslak madde hazırlanmıştır. Söz konusu taslak, Roma Statüsü'nde savaş suçları kapsamında düzenlenen çevresel zarar sorumluluğuna ilişkin maddeden daha kapsamlı ve barış zamanındaki ihlalleri de kapsayan bir yapıdadır. Bu yönüyle ekokırımın uluslararası ceza hukuku sistemine dahil edilmesi, çevreyi koruma konusundaki kolektif sorumluluğun güçlendirilmesine ve çevresel adaletin sağlanmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksar, Yusuf. *Uluslararası Ceza Hukuku*. 1. Baskı. Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Bozkurt, Kutluhan. "Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sy 2 (2023): 2.
- "Brazil indigenous group accuses Bolsonaro of 'genocide' and 'ecocide' | The Independent". Erişim 06 Haziran 2023. <https://www.independent.co.uk/climate-change/brazil-indigenous-icc-bolsonaro-genocide-b1900078.html>.
- "Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 December 1976." Erişim 07 Haziran 2023. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976/>, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976/understandings>.
- Çoban, Aykut. "Ekosoykırım: Ekokırımla Soykırımın İç İç Geçmesi". *İçinde Sosyo Ekolojik Bir Toplum İçin Ne Yapmalı*, editör H Yurdanur. İmge, 2024.
- Değirmenci, Olgun ve Ali Mavuş. *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*. 1. Baskı. Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Drumbl, Mark A. "Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes". *Fordham International Law Journal* 22, sy 1 (1998): 122-53.
- Durney, Jessica. "Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes against Humanity under the International Criminal Court". *Hastings Environmental Law Journal* 24, sy 2 (2018): 413-30.
- Dursun Özdemir, Gizem. "Ekokırım Suçu ve Bazı Değerlendirmeler". *Terazi Hukuk Dergisi* 18, sy 203 (2023): 74-83.
- Falk, Richard A. "Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals". *Bulletin of Peace Proposals* 4, sy 1 (1973): 80-96. <https://www.jstor.org/stable/44480206>.
- "Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia | International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia". Erişim 07 Haziran 2023. <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>.
- Gauger, Anja, Mai Pouye Rabatel-Fernel, Louise Kulbicki, Damien Short, ve Polly Higgins. "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace". Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012.
- "Government of the Republic of Vanuatu Statement by H. E. John H. Licht Ambassador of the Republic of Vanuatu to the European Union". General Debate of the 18th Session of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, Aralık 2019.
- "Groundbreaking Study Quantifies Safe and Just Earth System Boundaries". Text. 31 Mayıs 2023. <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2023-05-31-groundbreaking-study-quantifies-safe-and-just-earth-system-boundaries.html>.
- Gürseler, Ceren. "Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenlikleştirilmesinde Son Adım". *IDEAL-KENT* 13, sy 37 (2022): 37. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1126556>.
- Higgins, Polly. *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of Our Planet*. Shephard-Walwyn, 2010.
- ICTR, *Prosecutor v. Jean Kambanda*, ICTR-97-23-S (4 Eylül 1998).
- "Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide Commentary and Core Text". Stop Ecocide Foundation, Haziran 2021.

<https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d7479cf8e7e5461534dd07/1624721314430/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+revised+%281%29.pdf>.

Intergovernmental Panel on Climate Change. "Summary for policymakers. In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change". Cambridge University Press, 2014.

Köybaşı, Serkan. "Ekokırım Suçunun Tanınması". *BUHFD* 17, sy 210 (2022): 1047-85.

Kreß, Claus, ve Stefan Barriga, ed. "The Specificity of the Crime of Aggression". İçinde *The Crime of Aggression*, 1. bs, kitap editörü Astrid Reisinger Coracini ve Pål Wrangé. Cambridge University Press, 2017. <https://doi.org/10.1017/9781139058360.013>.

Millî, ırkî, dinî, kütleleri kısmen veya tamamen imha suçunun «Getocide» önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin de katılmasının onanmasına dair Kanun, Kanun Numarası: 5630, Kabul Tarihi: 23.03.1950, Resmi Gazete: 29.03.1950/7469.

Office of the Prosecutor. "Policy Paper on Case Selection and Prioritisation". 15 Eylül 2016. <https://www.icc-cpi.int/news/policy-paper-case-selection-and-prioritisation>.

Pereira, Paulo, Ferdo Bašić, Igor Bogunovic, ve Damia Barcelo. "Russian-Ukrainian War Impacts the Total Environment". *Science of The Total Environment* 837 (Eylül 2022): 155865. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.155865>.

Rawtani, Deepak, Gunjan Gupta, Nitasha Khatri, Piyush K. Rao, ve Chaudhery Mustansar Hussain. "Environmental Damages Due to War in Ukraine: A Perspective". *Science of The Total Environment* 850 (Aralık 2022): 157932. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.157932>.

Robinson, Darryl, Sergey Vasiliev, Elies Van Sliedregt, ve Valerie Oosterveld. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press, 2024. <https://doi.org/10.1017/9781009466660>.

Ross, Marc A. "Environmental Warfare and the Persian Gulf War: Possible Remedies to Combat Intentional Destruction of the Environment". *Penn State International Law Review* 10, sy 3 (1992): 515-39.

Sandoz, Yves, Christophe Swinarski ve Bruno Zimmermann, ed. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross; Martinus Nijhoff Publishers, 1987.

"Scientists Say Planetary Boundaries Crossed | UNFCCC". Erişim 09 Haziran 2023. https://unfccc.int/news/scientists-say-planetary-boundaries-crossed?gclid=CjwKCAjw-IWkBhBTEiwA2exyO5-jNe4PiNXL-VOE7MgIHk_lfCf4YqoxD39YYNfOrVvQG8wQBODBhoCzeEQAvD_BwE.

Sharp, Peter. "Prospects for Environmental Liability in The International Criminal Court". *Virginia Environmental Law Journal* 18, sy 2 (1999): 217-43.

Smith, Tara. "Creating a framework for the prosecution of environmental crimes in international criminal law COMPANION TO INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: CRITICAL PERSPECTIVES, William Schabas, Yvonne McDermott, Niamh Hayes and Maria Varaki, eds., (2012)." *Ashgate Publishers*, 2011.

Stop Ecocide International. "Ukraine Justice Conference Addresses Ecocide Law". 13 Mart 2023. <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/ukraine-justice-conference-addresses-ecocide-law>.

Stop Ecocide International. "What We Do". 08 Haziran 2023. <https://www.stopecocide.earth/what-we-do>.

Stop Ecocide International. "Who We Are". Erişim 08 Haziran 2023. <https://www.stopecocide.earth/who-we-are>.

- Tabur, Yeter ve Erdi Şafak. “Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu”. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy 1 (2023): 1. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1185455>.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok. *Uluslararası Ceza Hukuku*. 5. Baskı. Seçkin Yayıncılık, 2019.
- “The States Parties to the Rome Statute | International Criminal Court”. Erişim 09 Haziran 2023. <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>.
- The United Nations War Crimes Commission. “Law Reports of Trials of War Criminals Volume VIII”. His Majesty’s Stationery Office, 1949. https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/llmlp/Law-Reports_Vol-8/Law-Reports_Vol-8.pdf.
- Tomuschat, Christian. “Crimes Against the Environment”. *Environmental Policy and Law* 26, sy 6 (1996): 242-43. <https://doi.org/10.3233/EPL-1996-26602>.
- Umar, Baba. “Brazil’s Bolsonaro Sued at ICC for ‘Genocide’, ‘Ecocide’”. Brazil’s Bolsonaro Sued at ICC for “Genocide”, “Ecocide”. Erişim 06 Haziran 2023. https://www.trtworld.com/americas/Baba_Umar.
- Uysal Oğuz, Ceren ve Canan Kışlalıoğlu. “Bolsonaro Döneminde Brezilya’nın Amazonlar Politikası”. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 5, sy 1 (2022): 57-72.
- Watts, Jonathan ve Jonathan Watts Global environment editor. “The ‘Silent Victim’: Ukraine Counts War’s Cost for Nature”. World News. *The Guardian*, 20 Şubat 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/20/ukraine-war-cost-for-nature-russia>.
- Whitaker, B. “Revised and Updated Report on the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”. United Nations Economic and Social Council Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1985.
- Yılmaz, Ekrem. “Çevrenin Uluslararası Ceza Hukuku Bağlamında Korunması”. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2025.
- “Yok olmanın eşliğinde: Bataklık Arapları”. Erişim 06 Haziran 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/yok-olmanin-esiginde-bataklık-araplari/2160922>.

EXTENDED SUMMARY

ASSESSMENT OF ENVIRONMENTAL HARM WITHIN THE SCOPE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT: EXISTING CRIMES AND THE POSSIBILITY OF EXPANSION

Beyza Gürleyen, RA.

Erciyes University, beyzagurleyen@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7737-5917>

Contemporary discussions on peace and security increasingly emphasize that these concepts cannot be confined merely to the absence or cessation of armed conflicts between states. True and sustainable peace requires a broader framework, including the effective guarantee of fundamental human rights, respect for human dignity, access to justice, and living conditions above minimal human standards. In this sense, security has evolved into a multidimensional concept that extends far beyond traditional military threats. Among the most pressing new challenges is environmental degradation, which has emerged as a significant threat to global security, human welfare, and societal stability.

Issues such as climate change, biodiversity loss, deforestation, water scarcity, and pollution are no longer only ecological concerns; they directly and indirectly affect the well-being of individuals and communities by threatening access to basic human needs such as food and water. Moreover, these environmental harms disrupt social and economic stability, leading to increased migration, resource conflicts, and even the risk of armed confrontations. Forced migration due to droughts, famine, and extreme climatic events underscores the link between environmental damage and broader security threats, including cross-border instability.

Recognizing that many of these environmental problems are caused by human actions and largely preventable, it is crucial to explore mechanisms for criminal accountability. This study examines how international criminal law, particularly the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), addresses environmental destruction. The central question is whether the current categories of international crimes — war crimes, crimes against humanity, genocide, crime of aggression — can adequately cover serious environmental harm and hold perpetrators accountable.

Starting with war crimes, the Rome Statute explicitly prohibits attacks on the natural environment during armed conflict under Article 8(2)(b)(iv), but these

provisions are narrowly defined and subject to strict criteria such as intentionality, military necessity, proportionality, and a direct connection to armed conflict. This restricts their application largely to wartime scenarios, leaving peacetime environmental harm largely unaddressed.

Crimes against humanity offer a broader scope since they concern widespread or systematic attacks on civilian populations. Legal scholarship has explored framing severe environmental destruction as a crime against humanity if it is part of such an attack. However, the practical challenges in proving the required intent and establishing the causal link between environmental harm and the attack on civilians have limited this approach in practice.

Genocide, requiring the specific intent to destroy a protected group, is the most limited category concerning environmental crimes. While environmental harm may indirectly threaten group survival, the stringent criteria for genocide make it an unlikely tool for prosecuting ecological destruction.

The crime of aggression, which is an integral part of this analysis, involves the use of force in violation of international law and can cause great environmental damage. Among the actions that can cause environmental damage are the bombing of a state's territory or the use of any weapon against its territory.

In light of these limitations, the study investigates the potential for the ICC's jurisdiction and interpretive frameworks to adapt to emerging ecological threats. Recent doctrinal developments suggest a growing willingness to interpret existing crimes, particularly war crimes and crimes against humanity, more flexibly to encompass environmental destruction that causes severe human suffering or displacement.

Following this, the study briefly explores the concept of ecocide—the large-scale destruction of the environment—as a potential fifth core international crime. Although not the primary focus, ecocide is increasingly seen as a necessary legal innovation to fill existing gaps in international criminal law. The study reviews recent proposals defining ecocide, considers the legal and practical challenges of codifying it, and discusses how it could integrate with the current framework.

Ultimately, the study argues that while recognizing and codifying ecocide would represent a significant advancement, it remains critical to utilize and potentially expand existing legal instruments under the Rome Statute to prevent impunity for environmental harm. Ensuring accountability under current mechanisms, even if imperfect, is vital for justice, deterrence, and environmental protection. Addressing environmental destruction as both a criminal and humanitarian issue is essential to safeguarding sustainable peace and security in today's interconnected world facing unprecedented ecological crises.